

KONTROLLRAPPORT 2023 & KONTROLLPLAN 2024 FÖR DEN EKOLOGISKA PRODUKTIONEN PÅ ÅLAND

Dnr: ÅLR 2024/818

Datum: 30.01.2024

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Tillsynen av ekologisk produktion på Åland

Syfte

Syftet med denna plan är att ge riktlinjer för den tillsyn av ekologiskt jordbruk och livsmedelsproduktion som administreras och verkställs av Ålands landskapsregering. I denna plan för tillsynen har beaktats lagar och förordningar som stipulerar övervakningen av ekologisk produktion.

Centrala målsättningar för den ekologiska certifieringen är att:

- genomföra certifieringsarbetet i enlighet med de krav som lagstiftningen inom området förutsätter,
- säkerställa konsumenternas tro på certifieringen och äktheten hos de ekologiska produkterna,
- samt skapa lika villkor och rättvis konkurrens för livsmedelsproducenterna

De åländska förhållandena

Åland är ett självstyrt, demilitariserat och enspråkigt svenskt landskap i Finland. Ålands självstyrelse regleras i självstyrelselagen för Åland. Åland är ett örike som geografiskt ligger mellan Finland och Sverige. Öriket består av 6 757 öar, varav 60 är bebodda. Den totala ytan för Åland är 13 324 km² och 88,3 procent består av vatten. Befolkningen uppgick 2022 till ca 30 300 personer.

Åland består av 16 kommuner och kan delas in i tre större regioner; Mariehamn, landsbygden och skärgården. Mariehamn som är Ålands största kommun och tillika enda stad ligger på fasta Åland. Samtliga 15 landsbygds- och skärgårdskommuner uppfyller OECD:s definition av landsbygdsområde, dvs mindre än 150 invånare per km². Jordbruket och boskapsskötseln har satt sin prägel på jordmånen och växtligheten på Åland, och det är detta tillsammans med skärgårdsnaturen som utgör grunden för den åländska naturbild. Då det åländska jordbruket dessutom är relativt småskaligt har detta lett till ett synnerligen omväxlande och mosaikartat landskap. Det åländska lantbruket omfattar såväl växtodling som djurhållning. Fördelningen är ungefär 65 procent växtodling och 35 procent djurhållning på Åland. Typiskt för det åländska lantbruket är också kompletterande och stödjande verksamheter inom lantbruksnära verksamheter som skogsbruk, kustnära fiske, vattenbruk, småskalig livsmedelsförädling, gårdsbruksturism samt olika typer av landskapsvårdande verksamhet. Utvecklingen av den ekologiska produktionen har en längre tid varit framgångsrik. Den ekologisk odlade arealen uppgick odlingsåret 2011 till drygt 3 400 ha och år 2021 till ca 3 700 ha. Under år 2023 har däremot både den ekologisk odlade arealen och antal gårdar minskat. I slutet av år 2023 odlades ca 2700 ha ekologisk, vilket innebär ca 20 procent av den totala odlade arealen på Åland. Det mesta av arealen ligger i vall, ca 2030 ha. Vidare odlas ca 473 ha ekologisk spannmål, ca 12 ha grönsaker och ca 12 ha potatis. Gällande husdjursproduktionen finns ca 1070 köttnöt i ekologisk produktion samt 5 mjölkkor. Det finns även 3830 ekologiska får och lamm och 43 getter och killingar. Antal gårdar med ekologisk produktion är i dag 96.

Ekologisk certifiering på Åland

Alla aktörer som framställer, bereder, förvarar eller importerar produkter från ett land utanför EU och som märker eller marknadsför produkter med hänvisning till ekologisk produktion ska vara certifierade. Det är det enskilda företagens ansvar att anmäla sin verksamhet och ansöka om certifiering enligt EU:s lagstiftning för ekologisk produktion. Aktören bör även anmäla eventuella ändringar som rör beskrivningen av och åtgärder

inom verksamheten. Nya aktörer skall besökas av en Ålands landskapsregerings certifierare för en inledande kontroll. En aktör som är certifierad på Åland står under kontroll av Ålands landskapsregering och ska fysiskt besökas av en av landskapsregeringens certifierare minst en gång per 24 månader. De med högst riskpoäng (läs mer om klassningen nedan, de som ligger över medeltal, 9 poäng och över 2023) samt alla djurgårdar besöks också årligen. Av livsmedelsaktörerna kontrolleras de med riskpoäng 4 och 5 på en femgradig skala fysiskt årligen. Under de fysiska besöken kontrolleras dokumentation och journalföring, märkning samt att övrig reglering och lagstiftning följs. Spårbarhet och balansräkningar skall göras vid varje fysiskt kontrollbesök enligt Eko-förordningen. På grund av litenheten på Åland är spårbarheten generellt god, men spårbarhet kontrolleras givetvis ändå. Balansräkningar görs vid varje kontroll av livsmedelsföretagen. Hos de aktörer som inte har ett fysiskt besök under året görs istället en dokumentkontroll-baserad på dennes ekoplan, skiftesanteckningar, lagerbokföring och tidigare noteringar.

Gårdar som misstänks inte följa regelverket bör ytterligare granskas. Extra besök ska vid behov göras inom samma år om allvarigare brister har konstaterats (i enlighet med åtgärds katalogen), detta noteras med U som i uppföljning i kontrollplansfilen. Utöver detta skall 10 % av aktörerna få extra stickprovsbesök baserat på riskklassning och slump, markerat som R i kontrollplansfilen. Riskklassningen bygger på resultat från tidigare kontroller, mängden produkter, produktionens omfattning, komplexitet och mångfald. Riskklassningen hålls uppdaterad allt efter att eventuella förändringar noteras. Utifrån riskklassningspoängen delas primärproducenterna in i tre riskklasser varifrån slumpat urval sker. I högsta riskklassen tas ungefär hälften av de 10 %. Ur mellanklassen tas ca 3,6 % och i lägsta klassen ca 1,4 % ut för stickprovsbesök. Urval av livsmedelsproducenter till stickprovskontroll görs baserat på resultat från tidigare kontroller, hur stora producenter de är och hur länge de hållit på.

Vid kontrollplaneringen ses till så att alla steg i produktionen täcks. Även om aktörerna ska besökas främst vid kritiska tidpunkter bör de helst inte besökas samma tid varje år beroende på produktionens karakteristika. Djurgårdar besöks året runt medan växtodlingsgårdar av naturliga skäl besöks under sommarhalvåret. Dokumentkontrollerna görs på hösten efter årets odlingssäsong. Livsmedelsproducenter bör, i den mån det går, besökas då deras produktion är i gång/är som störst. Den bästa tiden rent arbetsmässigt för inspektörerna är under vinterhalvåret. Minst 10 % av alla inspektioner bör dessutom vara oanmälda varje år. Aktören kan inte vägra en kontroll. Huruvida besöket varit anmält eller ej noteras i protokollet. Även försök att genomföra besök oanmält och orsaker till att detta eventuellt inte var möjligt noteras.

Hos 5 % av aktörerna, samt vid misstanke, skall prover tas årligen och låtas analyseras för otillåtna ämnen/preparat. Urvalet baseras på riskbedömningspoäng och slump. Primärproducenterna delas in i hög och lågriskgrupper. Ca 71 % av proven tas från aktörer i högriskgruppen, övriga 29 % i lågriskgruppen. Urval för provtagning bland livsmedelsproducenter baseras på hur lång tid som gått sedan deras produkt provtagits vid ett tidigare tillfälle. Provtagningen av livsmedel sker enligt kommissionens direktiv 2002/63 och Landskapsregeringens anvisningar. Ålands landskapsregering har valt att använda samma laboratorium som finska livsmedelsverket godkänt. Alla prov analyseras för närvarande på livsmedelsverkets laboratorium. Brev med godkänt resultatet från analysen skickas till aktören. Ifall analysen visar att provet inte innehåller icke-godkända substanser, meddelas aktören per brev. Om otillåtna substanser hittas bör handlingsplanen i bilaga 1 följas samt kommissionen underrättas (via Livsmedelsverkets registratur). Om otillåtna substanser hittats ökas kontrollfrekvensen till två fysiska inspektioner i året samt ett prov i året under 2 år.

Det finns en möjlighet att bevilja undantag från regelverket till vissa delar. När det till exempel inte finns tillgång till något lämpligt förökningsmaterial finns det möjlighet att antingen använda förökningsmaterial som finns på en av Livsmedelsverket årligen uppdaterad lista om allmän dispens. En annan möjlighet är att ansöka om individuell dispens hos Landskapsregeringen. Gällande animalieproduktion kan man också ansöka om olika undantagstillstånd gällande till exempel användning av foder eller inköp av konventionella avelsdjur. Alla tillstånd beviljas av Landskapsregeringen. Statistiken för dispenser rapporteras in på begäran av Livsmedelsverket. Övrig kontrollstatistik rapporteras in på våren efter föregående kontrollår.

Det är aktörens ansvar att kunna visa att regelverket följs. Kontrollanten gör kontrollbesök för att certifiera och verifiera att aktörens egenkontrollsystem fungerar. Vid varje kontrollbesök utarbetas ett protokoll över kontrollen som aktören skriver under och därmed verifierar. Aktören skall alltid få en kopia av protokollet, ambitionen är inom två veckor. Efter en godkänd kontroll skall certifikat utfärdas i TRACES-systemet som ett beslut på produktionskontrollen. Det uppdateras löpande eller vid nyanslutning. Datum för senaste kontroll rapporteras i TRACES. Certifikaten uppdateras också vid anmälan av förändring.

Vid misstanke om överträdelser och avvikelser får Ålands landskapsregering kräva att produkten inte släpps ut på marknaden med ekologisk märkning tills misstanken undanröjts. Ålands landskapsregering har också rätt att dra in aktörens certifikat helt under en viss tid vid allvarigare förseelser. Ålands Landskapsregering har utarbetat en åtgärds katalog som anger riktlinjer för agerande vid överträdelser och avvikelser. Dessa är kategoriserade enligt mindre, större och kritiska avvikelser. Åtgärder som kan tillämpas vid mindre avvikelser är anmärkning, uppmaning och avgiftsbelagd förnyad granskning. Vid större avvikelser görs en utredning eller så utfärdas ett specifikt marknadsföringsförbud. Kritiska avvikelser leder till marknadsföringsförbud, avstängning eller till polis anmälan och förundersökning. Vid marknadsföringsförbud eller utträden ur registret ska landskapsregeringen skyndsamt justera (anteckna i del II) och avlägsna certifikatet från TRACES. Marknadsföringsförbud måste även rapporteras in till kommissionen via Livsmedelsverkets registratur. Vid bedrägeri kan vite och åtal också aktualiseras. Om marknadsföringsförbud utfärdats är kontrollanten skyldig att meddela dem som övervakar ekologiska stöd samt andra intressenter. De som övervakar ekologiska stöden kontrollerar ifall gårdens certifiering är i kraft.

En aktör som är missnöjd med en kontroll har efter yrkande rätt till en ny kontroll. Yrkande om en ny kontroll ska ske inom 14 dagar efter att kontrollresultatet delgivits denne. Den som är missnöjd med ett beslut gällande landskapets kontrollsystem eller beslut har rätt att inom 30 dagar efter denne delgivits beslutet lämna in ett skriftligt yrkande på rättelse av beslutet till landskapsregeringen. I ett avgörande som Landskapsregeringen meddelat får aktören yrka på rättelse, begära omprövning eller söka ändring.

På grund av Ålands litenhet och det åländska självstyret är det svårt att utföra auditeringar enligt reglementet. Fokus ligger på att arbeta med egenkontroll. Egenkontrollen görs främst som en årlig utvärdering av årets kontroller. Om särskilda överträdelser till exempel noterats under året eller riket uppmärksammar något område kan landskapsregeringen välja att hålla specifikt fokus på detta område påföljande år. Intern revision görs vidare genom att byråchefen deltar i minst ett certifieringsbesök i året (1 % av årsbesöken). Utöver detta finns i egenkontrollen en intention att rotera kontrollanter i den utsträckning det är möjligt med ambitionen att bara göra årskontroll på samma ställe två år i rad (kommunvis fördelning

av aktörerna). Kontrollanterna ska dessutom inte ha utfört privata jordbruksaffärer med aktörerna de senaste två åren. De två certifierarna bör även, speciellt då personal är ny, göra minst ett gemensamt besök per år.

Varken kontroller, provanalyser eller certifikat kostar aktören något på Åland under 2023. Förnyade kontroller är däremot i fortsättningen avgiftsbelagda.

Årsrapport 2023

Statistik

I december 2023 fanns 96 aktiva producenter i registret (45 av dessa har ekologiska djur) samt 14 aktiva företag i registret för livsmedelsföretag som tillverkar ekologiska varor. Kontrollen omfattar därtill även 7 livsmedelsbutiker som säljer ekologiska produkter i lösvikt för över 20 000 euro om året. Två nya producenter har anslutit sig till kontrollsystemet. Inga nya livsmedelsaktörer har kommit till. De båda nya i registret har Kontrollnämnden godkänt genom skriftligt förfarande under året. 31 producenter samt tre livsmedelsföretag har utträtt ur registret. Sex ändringar har registrerats. Den ekologiskt odlade åkermarken uppgick år 2023 till 2 702 ha samt 81 ha mark är i omställning.

Under året 2023 har provtagningar gjorts hos 5,2 % av jordbrukarna (grönsaker, potatis och spannmål) samt extra kontroller/stickprov gjorts hos 11,5 % av producenterna. Av de 99 kontrollerna som gjordes hos jordbrukare gjordes 12,1 % oanmälda. Proven som togs analyserades för bekämpningsmedelsrester. Inga märkbara mängder kunde konstateras. Aktörerna vars produkter togs prov från fick alla hem varsitt brev med resultatet.

Av de 14 kontrollerna som gjordes hos livsmedelsproducenterna gjordes 14,3 % oanmälda. Prov togs hos en aktör (7 %). Två extra kontroller gjordes (14,3%). Utöver dessa 14 livsmedelskontroller gjordes även 7 kontroller hos livsmedelsbutiker som säljer ekologiska livsmedel i lösvikt.

Allmän utsädesdispens beviljades två gånger under året. Fyra individuella dispenser om användning av konventionellt utsäde beviljades. Två företag sökte om att få blandningar godkända på Åland, totalt beviljades nio blandningar tillstånd. Två tillstånd rörande animalieproduktion beviljades under året, ett rörande inköp av en konventionell avelsdjur samt ett tillstånd av användning av konventionellt producerat foder under exceptionella förhållanden.

Statistik som begärts in från riket och kommissionen har lämnats in i tid.

Anmärkningar

Fokus under 2023:s kontroller låg på dokumentation. Två av jordbrukarna saknade eller behövde uppdatera ekoplaner eller djurskötselplaner. På livsmedelssidan har vi roterat fokus men även där har man fokuserat på dokumentation.

Tre marknadsföringsförbud har utfärdats. Anmärkningar har getts varav en gäller antecknande av flasklamm, en brister i växtföljden samt en bristfällighet i goda odlingsmetoder. Anmärkning har lett till en uppmaning att korrigera bristerna samt en extra fysisk kontroll under 2024.

Intern revision och fortbildning

De två certifierarna har i år gjort ett gemensamt besök. Byråchefen deltog på en fysisk kontroll.

Fortbildningar personal deltagit i under 2023

- Ekokursdagar (ÅHS) 1-2.2
- Ekokursdagar (ÅHS) 14-15.2
- Ekoskolningsdag (Livsmedelsverket) 24.3
- Ekoskolningsdag (Livsmedelsverket) 29.3
- Skolningsdagar ekokontrollanter (Livsmedelsverket) 9-11.5
- FOU-dagarna 25-26.10
- PFAS-webinar 18.9.
- Ekolivsmedelskontroll skolningsdag 7.11
- ELY-dagar 12-13.12

Utvärdering av målsättningarna för 2023

Målsättningarna som sattes för 2023 bedöms ha uppfyllts i stort.

- Alla planerade kontroller blev gjorda under år 2023
- ESeal-certifikaten har förts in i TRACES-systemet och fungerar bra
- En ny ekolag trädde i kraft den 1.10.2023. I och med den nya lagen upphörde kontrollnämnden. I och med att den nya ekolagen fastställdes även omsättningsgränsen för butiker som säljer ekologiska livsmedel i lösvikt till 20 000 euro. Ett hörandebrev skickades ut till alla åländska matbutiker. Inga nya butiker behövde ansluta sig till kontrollen.
- En del av kontrollerna var planerade att göras som enbart som en dokumentkontroll, men på grund av ett bortfall av 32 gårdar, som valde att avsluta sin ekologiska produktion, gjordes en fysisk kontroll på alla gårdar.
- Den allmänna dispensen för förökningsmaterial kommer i fortsättningen att förnyas bara en gång i året på hösten. Inga växtarter/sorter tas bort från listan men nya kan vid behov läggas till. Läget av tillgången på utsädet kontrolleras i slutet av januari. Detta förfarande är i linje med Livsmedelsverkets policy.
- Enligt delegeringsbeslut fattas i fortsättningen beslutet om allmän dispens för konventionellt producerat förökningsmaterial inom ekologisk produktion som en tjänstemannaföredragning för byråchefen.
- Två informationsbrev gick ut till alla aktörer under året, ett på våren och ett innan årsskiftet
- Regelanvisningarna är klara och publicerade på hemsidan
- Avtal med laboratorium finns
- Det avgiftsbelagda förnyade kontrollsystemet är klart
- Den åländska åtgärds katalogen är klar

Målsättningar och tyngdpunkter 2024

- 2024 handlar om att förfina kontrollsystemet ytterligare enligt senaste riktlinjerna från kommissionen
- Systemet att välja ut kontroller på basen av riskpoäng slopas. Extrakontroller och provtagningar görs i fortsättningen på basen av eventuella brister och anmärkningar samt slump. Detta är i samma linje med Livsmedelsverket där användning av riskpoängsättningen inte mera används.
- När lagstiftningen nu är klar behöver behörigheten i de olika uppgifter som ligger på medlemsländerna enligt förordningarna klargöras
- Ge information på våren och hösten/vintern via brev
- Fokusområden inom kontrollerna: dokumentation av utsäde och utfodring av djuren samt planering av foderåtgång
- Eventuella egna blanketter för kontroll av livsmedelsaffärer bör göras
- Uppdatering av växtodlingsblanketter för insamling av data gällande eventuell användning av konventionellt utsäde som bör rapporteras in till kommissionen

Tidsplan 2024

Januari-februari: Skriva kontrollplan, slumpa fram stickprovsgårdar samt urval av provtagningar. Möte med livsmedelsverket och ministeriet. Lämna in dispensstatistik till livsmedelsverket. Kontroller hos några livsmedelsföretag. Uppdatering av den allmänna dispenslistan. Påbörja kontroller på djurgårdar.

Mars: Skriva informationsbrev. Kontakt med laboratorier. Annex 13 statistik (in i april).

April-maj: Skriva informationsbrev. Fältkontroller påbörjas. Uppdatera hemsidan.

Juni-Aug: Fältkontroller. Eurostat statistisk (juni). Semestrar.

Sep: Informationsbrev. Avsluta fältkontroller. Eventuella dokumentkontroller påbörjas.

Okt-nov: Stickprovskontroller hos livsmedelsföretagen. Statistiksammanställningar. Allmän dispens uppdateras på hemsidan. Uppdatera hemsidan.

Dec: Certifikat utfärdas i TRACES. Utvärdering av kontrollåret 2024, skriva kontrollrapport.

Fastställd den 1.2. 2024

Vik.Byråchef

Leif Franzell

Vik.Lantbruksinspektör

Katarina Rehnström

BILAGA 1. Handlingsplan för om otillåtna substanser hittas vid provtagning

1. Läs på om substansen
2. Kontakta Livsmedelsverket för konsultation om hur de gjort/skulle göra
3. Skicka hörandebrev till aktören
4. Starta utredning
5. Ta beslut om åtgärder
6. Övriga intressenter informeras.
7. Uppföljning planeras in.
8. Utökad kontrollfrekvens under två år samt årlig provtagning